

Konferenssiraportti EASR 2016: Relocating Religion. Helsinki 28.6. - 1.7.2016 (Tuomas Äystö)

Tuomas Äystö
Turun yliopisto

Uskontotiedettä helteisessä pääkaupungissa

Eurooppalaista uskontotiedettä edustava kattojärjestö European Association for the Study of Religion järjesti vuosittaisen konferenssissa Helsingissä kesä- ja heinäkuun vaihteessa. Konkreettisesti järjestelyvastuussa oli paikallinen tieteenalan edustaja, jolla oli apunaan korvaamaton vapaaehtoisjoukko uskontotieteen opiskelijoita ja muita kiinnostuneita. Helsingin yliopiston uskontotieteen oppiaine, yhteistyössä Suomen Uskontotieteellisen Seuran, Donner-instituutin ja Åbo Akademin sekä Turun yliopiston uskontotieteen oppiaineiden kanssa varmistivat, että noin 500 uskontotieteilijää saivat keskustella sujuvasti alansa tuoreimmista kysymyksistä.

Kesäisen Helsingin keskustan kampusalueelle sijoitetun konferenssin puitteet olivat onnistuneet. Apua ja opastusta vaikkapa oikeiden sessioiden löytämiseen sai tarvittaessa nopeasti. Isot akateemiset kokoontumiset aloitetaan usein juhllallisesti. Päärakennuksen juhlasalin avausseremonian aloitti Helsingin yliopiston uskontotieteen professori Tuula Sakaranaho, joka myös johdatti puhujankorokkeelle ministeri Elisabeth Rehnin, Helsingin yliopiston kansleri Thomas Wilhelmssonin, EASR:n puheenjohtaja Einar Thomassenin ja IAHR:n puheenjohtaja Tim Jensenin. Myöhemmin juhllaisuudet jatkuivat kaupungintalolla. Konferenssin edetessä järjestettiin myös erilaisia iltatilaisuuksia, kuten nimensä mukaisesti alkutaipaleen tutkijoille tarkoitettu "Young scholars event".

Keynote-luennot: tietoa ja vastoinkäymisiä

Ison konferenssin, ja etenkin usein sen kovimman jalkatyön tekevien koordinaattoreiden on myös kyettävä reagoimaan äkillisiin muutoksiin ja jopa vastoinkäymisiin nopeasti. Tällä kertaa yksi konferenssin keynote-puhujista, Giovanni Filoramo, ei päässytkään paikalle. Ratkaisuna Marco Pasi luki hänen esityksensä yleisölle. Neljäs kaavailtu keynote-puhuja Anne-Marie Korte oli perunut tulemisensa jo aiemmin. Konferenssille koitui siis jonkin verran epäonnea, mutta järjestäjät onnistuivat pitämään kokonaisuuden toimivana.

Linda Woodhead ja James R. Lewis pitivät konferenssin kaksi muuta keynote-esitystä. Woodhead käsitteli pääasiassa Britanniaa koskevia määrällisiä tutkimustuloksia uskonnottomuuden kasvusta. Varsinkin nuoret ja valkoihoiset britit ilmoittavat yhä useammin, että heillä ei ole uskontoa; tälle joukolle on annettu nimi "nones". Tämän ryhmän kohdalla uskonnottomuus on jo kristinuskoa yleisempää. Woodhead luonnehti joukkoa hajanaiseksi, koska sen jäseniä yhdistää tutkijan silmissä lähinnä henkilökohtainen katsomuksellinen identifikaatio. Kyse onkin juuri julkisesti ilmoitettavasta identiteetistä, ei koko tarina näiden henkilöiden uskonnollisuudesta: "none" voi esimerkiksi uskoa Jumalaan tai osallistua kirkollisiin tilaisuuksiin. Heistä 11% kuvailee itseään myös "henkiseksi".

Nopeatahtinen muutos on nähtävissä paljon selkeämmin Britanniassa kuin vaikkapa Skandinavian maissa tai Yhdysvalloissa. Woodheadin esitys oli kiinnostava ja valaiseva, mutta asiantuntijayleisön huomioon ottaen se olisi voinut sisältää esimerkiksi enemmän kytkösten luontia uskontososiologiseen teoriakeskusteluun.

Lewisin keynote-puheenvuoro puolestaan tuotti pettymyksen. Lewis ei ollut rakentanut valmista koottua esitystä, vaan hän tyytyi jutustelemaan aineistostaan ja nykyisistä tutkimusintresseistään vapaamuotoisesti ja epäjohdonmukaisesti. Tiivistelmässä esiintuotuja ajatuksia, kuten vaikkapa Colin Campbellin työn kutsumista "kopernikaaniseksi vallankumoukseksi", hän ei kunnolla avannut, tai ainakin kuulija sai nähdä todella paljon vaivaa hajanaisten langanpäiden yhteen punomisessa.

Tämä oli sääli, koska Lewisin tutkimusaihe - uudet uskonnolliset liikkeet - on kiinnostava ja ajankohtainen, ja tieteellisten kirjoitustensa perusteella hänellä on niistä myös paljon hyvää sanottavaa.

Sessiot, konferenssin sydän

Konferenssissa oli noin 120 sessiota, joita oli päivittäin käynnissä yhtäaikaaisesti noin viisitoista. On siis selvää, että kaikkea itseäni kiinnostavaa en päässyt näkemään. Tälle vastakohtana näyttäytyvät tiiviin erityisalan pienet konferenssit, joista saa yleensä vierailijana helpommin kokonaisvaltaisemman käsityksen, ja joiden alustusten tasokin on ehkä aavistuksen tasaisempi. Sessioiden otsikkojen ja osin omien kokemusteni pohjalta tyypittelisin tämän kertaisen konferenssin sessiot karkeasti uskontokohtaisiin (esim. wicca tai Tiibetin buddhalaisuus), teoreettis-metodologisiin (esim. sekularisaatio tai rituaali) tai muunlaisen teeman ympärille rakentuviin asetelmiin (esim. uskonnonopetus tai uskonto ja nationalismi). Sessioiden aihepiirien kirjo oli suuri.

Oma paperini oli mukana Veikko Anttosen johtamassa sessiossa "Reconsidering the Durkheimian notion of the 'sacred'", jossa olivat puhumassa myös Kim Knott, Mathew Francis ja Jere Kyyrö. Paneelissa pohdimme Émile Durkheimin uskontososologiasta juureutuvan pyhän käsitteen käyttökelpoisuutta nykypäivän uskontotieteessä. Suureksi iloksemme sessio keräsi isohkon seminaarisalin aivan täyteen.

Knott, joka on Anttosen tapaan pyhän teoretisoinnin konkari, kuvasi omaa, tilan analyysiä ja kognitiivista lingvistiikkaa yhdistelevää lähestymistapaansa kiinnostavan esimerkin kautta. Knott pohti, miten syyskuun yhdennentoista terrori-iskun jälkeisessä länsi vastaan islam -debatissa erilaiset tilalliset metaforat ja alueita sekä rajoja kuvaava puhe tuovat esiin pyhiä asioita ja arvoja, joista eri osapuolet eivät halua neuvotella. Francis puolestaan analysoi kahdestatoista Euroopan maasta populistista äärioikeistopuoluetta kannattavien ihmisten parista kerättyä haastatteluaineistoa ja muuta poliittista materiaalia. Francis argumentoi, että pyhiä käsityksiä on löydettävissä niin politiikan kuin uskonnonkin alueilta. Lisäksi pyhäteoreettisen näkökulman avulla voidaan haastaa uskonto/sekulaari ja politiikka/uskonto -dikotomioita, jotka ovat keskeisessä roolissa niin poliittisissa kuin akateemisissakin keskusteluissa.

Kyyrö taas käsitteli esityksessään pyhiä asioita resursseina, joista eri kulttuuri- ja mediatuotannon toimijat voivat ammentaa omassa toiminnassaan. Kyyrön esimerkkinä olivat Mannerheimia koskevat taideteokset ja niiden käsittely mediassa. Hän analysoi, miten eri toimijat lähestyvät Mannerheimin pyhyttä strategisesti eri tavoilla. Oma tavoitteeni puolestaan oli kuvata pyhän käsitteen analyttistä käyttöä konstruktivistisesta kehyksestä ja puhua konfliktinäkökulman tarpeellisuudesta argumentoimalla, miten oikeusinstituutio suojelee uskonnollisten ryhmien pyhiä asioita eritasoisesti. Esimerkkinäni oli suomalainen laki uskonrauhan rikkomisesta ja erityisesti Jussi Halla-ahon tuomio.

Toinen sessio, jota seurasin suurella mielenkiinnolla, oli Suzanne Owenin moderoima "How the Category of 'Religion' Operates in Public Life: Developing a Systematic Analysis through Comparative Case Studies". Paneeli edusti diskursiivista uskontotiedettä: siinä pohdittiin miten ja miksi uskonnon kategoriaa käytetään eri tavoin yhteiskunnassa. Owen itse tarkasteli Druid Network -ryhmän rekisteröimisprosessia hyväntekeväisyysjärjestöksi (*charity*) Englannissa ja Walesissa sekä sitä, miten ryhmän hakemusta kritisoitiin teologisesta epäjohdonmukaisuudesta. Ryhmä muokkasi hakemustaan tiettyyn suuntaan ja onnistui vakuuttamaan viranomaisille olevansa rekisteröimiskelpoinen, siis riittävästi *uskonto*. Toinen panelisti, Teemu Taira nosti esiin samantyyllisiä löydöksiä: hän tarkasteli Karhun kansan rekisteröintiprosessia ja sitä, miten uskonnontutkijat sekä media toimivat sen osana. Myös Karhun kansa joutui muokkaamaan hakemustaan, jotta rekisteröinti mahdollistui. Tapaukset ovat kiintoisia esimerkkejä siksi, että ne osoittavat, miten uskonnon kategoria toimii yhteiskunnan organisoinnin välineenä: se mahdollistaa myös ihmisryhmiä koskevien strategisten jakojen tekemisen. Uskonnon kategoria toimii myös instrumenttina, jonka avulla erilaiset ryhmät voivat edistää omia intressejään.

Konferenssin loppusuoralla järjestettiin paneeli, jossa suomalaisen uskontotieteen institutionaalisen kentän edustajat esittelivät tutkimusalueitaan ja kuvailivat toimintaansa. Paneelissa olivat mukana Ruth Illman (Donner-instituutti), Teuvo Laitila (Joensuun yliopisto), Mika Lassander (Åbo Akademi), Minna Opas (Turun yliopisto) ja Terhi Utriainen (Helsingin yliopisto). Puheenvuorot toivat esiin selkeitä painotuseroja kotimaisen uskontotieteen kentän eri laidoilta, ja ne auttoivat selkeyttämään omia mielikuvia. Keskustelun anti oli siis mielenkiintoinen ja tällaisen paneelin konsepti on erinomainen. Toivonkin, että siitä tulee perinne tulevissa EASR:n konferensseissa.

Kokonaisuudessaan EASR:n kesäinen konferenssi onnistui muutamista vastoinkäymisistä huolimatta hyvin. Juhlallisuudet jäivät mieleen, sessiot olivat antoisia, ja varsinkin aloittelevalle tutkijalle tärkeä verkostoituminen eteni taas muutaman askeleen. Käteeni jäi useampi kansanvälisten kollegoiden kanssa pyöritelty idea yhteisartikkelista tai -sessiosta, monta tuoretta ideaa, ja inspiraatio päästä takaisin työpöydän ääreen kirjoittamaan uusia ajatuksiaan ylös.